

рекомендацій по досягненню цілей підприємства, інформації, необхідної для прийняття рішень і координуючих заходів всередині самої системи управління.

4) Контролінг вписується в визнані підходи к трактуванню і систематизації функцій управління.

То, що контролінг являється міжобластною функцією, т.е. мета-функцією, підтверджується, на наш погляд, його наступними особливостями.

1. Контролінг не заміняє інші функції управління, але може впливати на них певним чином: оцінює якість виконання, уточнює, розвиває і модифікує.

2. Відповідно до бачення цілей підприємства контролінг визначає постановку завдань, що вирішуються в межах системи управління в цілому і її окремих функцій, забезпечує їх узгодженість з цілями підприємства і взаємну узгодженість.

3. Контролінг забезпечує єдність інформаційного поля підприємства для більш ефективного виконання функцій управління.

4. Оскільки система менеджменту являється диференційованою, контролінг здійснює координацію всередині самої системи управління, розробляє інструменти і організаційні заходи для такої координації.

5. Контролінг оцінює якість функціонування системи управління підприємством в цілому, її відповідність критеріям раціональності і вимогам забезпечення досягнення корпоративних цілей.

Висновки. Таким чином, існуюче різноманітність підходів к визначенню сутності контролінгу в багатьох зв'язано з історією його розвитку і еволюцією поглядів на роль контролінгу в системі управління підприємством.

Чітке розуміння сутності являється основою для позиціонування контролінгу в системі менеджменту, узгодження з іншими функціями управління, подальшого розвитку його концепцій і методологій. Найбільш точними і не суперечливими один одному ключовими визначеннями контролінгу являються поняття системи, підсистеми менеджменту, мета-функції управління і одного з функціональних напрямків роботи на підприємстві. Тому в загальному вигляді контролінг може визначатися як одна з підсистем менеджменту підприємства, що забезпечує функцію інформаційної, методологічної і технологічної підтримки процесу управління. Оцінюючи якість виконання і механізм взаємодії основних функцій управління, контролінг забезпечує їх узгодженість і інтеграцію, осмислення, упорядкування і підпорядкування управлінських процесів загальному вектору розвитку підприємства і дозволяє перевести менеджмент на інший, якісно більш високий рівень.

Література

1. Круссер Н. Г. Контролінг як інструмент координації управлінських впливів при реалізації стратегії підприємства (на прикладі підприємств газової галузі) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.masters.donntu.edu.ua/2009/fem/dorohov/library/article3.htm>

2. Фалько С. Г. Контролінг: місія, сучасний стан і перспективи розвитку / С. Г. Фалько // Формування ринкової економіки : зб. наукових праць. Спец. вип., присвяч. Між нар. наук.-практ. конф. [«Контролінг у бізнесі: теорія і практика»]. – К. : КНЕУ, 2008. – 512 с.

3. Контролінг як інструмент управління підприємством / [под ред. Н. Г. Данилової]. – М. : ЮНІТИ, 2002. – 279 с.

Надійшла 19.03.2011

УДК 339.9

О. А. ОЛИВКО

Тернопільський національний економічний університет

СУЧАСНИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ РИНКІВ ПРАЦІ РОЗВИНУТИХ КРАЇН І МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

*Досліджено сучасний досвід регулювання ринків праці розвинутих країн і можливості його застосування в Україні.
The modern experience of regulation of labor markets in developed countries and their possible implementation in Ukraine.*

Ключові слова: ринок праці, криза, антикризові заходи, безробіття.

Вступ. Сучасне світове господарство характеризується особливо великими темпами росту міжнародної торгівлі, наявністю різноманітних форм обміну товарами, послугами, капіталом, інформацією. Одним із найважливіших процесів в умовах світової глобалізації, що істотно впливають на хід і результати глобалізації, є розвиток світового ринку праці.

Постановка завдання. Ситуація на світовому ринку ресурсів є доволі напруженою. За таких умов потрібен поглиблений аналіз міжнародних ринків праці, а також можливого використання досвіду розвинутих країн в Україні.

Проблематиці даного питання відводилось провідне місце в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних вчених. В Україні великий вклад в дослідження даної проблематики внесли Богиня Д.П., Герасимчук В.І., Долішний М.І., Колот А.М., Кириченко О.А., Лібанова Е.М., Онікієнко В.В., Петюх В. М. та ін. У свою чергу, європейські науковці (К.Bauer, H.Fassmann, S.Goedings, M.Okolski, P.Pederson, M.Pytlikova, J.Salt, K.Zimmermann, Zlotnik Hania та інші) провели ґрунтовні дослідження ринків праці розвинутих країн світу.

Метою статті є дослідження сучасного досвіду регулювання ринків праці розвинутих країн, а також аналіз можливого його використання в Україні.

Результати дослідження. З огляду на те, що сучасна світова економіка характеризується як кризова (а саме – з весни 2008 р.), кожна країна розробляє антикризові заходи для пом'якшення протікання фінансово-економічної кризи й мінімізації її негативних соціально-економічних наслідків. Для регулювання ринку праці України, який також не оминули кризові явища, доцільно ретельно вивчати й застосовувати на практиці досвід у цій сфері інших розвинутих країн.

Комплекс антикризових заходів, які застосовуються практично всіма розвинутими країнами, має три головні напрямки:

- заходи з підтримки та стимулювання національного економічного механізму (передусім, фінансові вливання, що мають на меті рекапіталізацію банківської системи й сфери реального виробництва);
- заходи для пом'якшення соціальних наслідків кризи, серед яких збільшення допомоги з безробіття, різноманітні пільги й субсидії для незабезпечених верств населення, зниження податків;
- заходи з підготовки сприятливих умов післякризового соціально-економічного зростання (розвиток інфраструктури, додаткове фінансування освіти, науки, охорони здоров'я, стимулювання розробки енергозберігаючих технологій, джерел енергії, що відновлюються, екологічно безпечного виробництва тощо).

Національно орієнтовані антикризові програми доповнюються спробами міжнародного регулювання, які спрямовані на зміну світового фінансового механізму, оптимізацію міжнародних економічних відносин, розширення повноважень міжнародних фінансових органів і т.д.

Однією з головних умов ефективності антикризової політики держави є максимальна збалансованість усіх її напрямків: важливо, щоб вони не вступали у взаємне протиріччя й підтримували один одного. Але досягти таких умов надзвичайно складно, так як кожний захід антикризової політики має подвійне тлумачення.

Все більше зростає значення ув'язки державних заходів підтримки із зустрічною ініціативою підприємств, які є об'єктами допомоги, з реструктуризації, технічного оновлення, зростання управлінської ефективності тощо.

Наприклад, уряд США висунув умовою надання фінансової допомоги автомобілебудівним компаніям «Дженерал моторс» й «Крайслер» розробку ними антикризових планів.

Оптимальний розподіл ресурсів між усіма напрямками антикризової політики залежить від різноманітних обставин, головними серед яких є економічний потенціал, з одного боку, і характер очікувань суспільства – з іншого. На сьогодні фактично тільки США можуть в повній мірі задіяти всі три напрямки антикризових заходів. Цьому сприяє не тільки їхній міцний виробничий механізм і передовий науково-технічний досвід, але також і своєрідність їх фінансової ситуації. Незважаючи на величезний дефіцит бюджетних коштів і державний борг, становище долара як світової валюти дозволяє США не заощаджувати на фінансових вливаннях до економіки.

Країни Європи (навіть країни «старої» Європи, не кажучи про нових членів ЄС) більше обмежені в коштах. Норма, що прийнята Європейським Союзом і забороняє бюджетний дефіцит більше ніж у 3%, примушує їх відмовлятися від безоглядних вливань у банківську й виробничу сфери.

Найкращим за таких умов є становище країн, що мають бездефіцитний бюджет (як Німеччина в 2008 р.). Найбільш важким є становище країн, де дефіцит бюджету приблизно дорівнює критичним 3% наприклад, Італії.

Вищевикладене не заперечує той факт, що західноєвропейські країни не відмовились від прямої фінансової допомоги суб'єктам хазяйнування. Наприклад, у Франції уряд позичив 6 млрд євро компанії «Пежо-Сітроен», яка знаходилась під загрозою банкрутства. Італійський уряд приймає заходів підтримки як автомобільної промисловості, так і виробництва комплектуючих, побутової електротехніки, меблевої, легкої промисловості.

Однак представники країн ЄС на саміті G20 не прийняли пропозицію Б. Обама асигнувати на фінансові вливання суму, що дорівнювала би 5,5% ВВП. Ці країни орієнтуються на відповідний показник у розмірі 3,3–4% ВВП. Проте країни ЄС, спираючись на розвинутий механізм соціальних гарантій, надають особливого значення заходам з полегшення наслідків кризи для найменш забезпечених груп населення.

Зрозуміло, що заходи такого плану (талони на харчування, допомога з виплат іпотечних внесків, податкові пільги, збільшення коштів на медичне страхування незабезпечених тощо) широко застосовуються

і в США.

Для боротьби з кризою наприкінці 2008 р. обраний президент США Барак Обама представив план стимулювання економіки, який отримав назву American Recovery and Reinvestment Plan. Він складається з п'яти розділів:

- 1) охорона здоров'я;
- 2) освіта;
- 3) інфраструктура;
- 4) енергетика;
- 5) допомога бідним і безробітним.

Сутність наданого Б. Обамою плану відновлення соціально-економічної стабільності полягає в розширенні державних інвестицій в освіту, науку, охорону здоров'я, соціальне страхування, інфраструктуру, екологічно чисту ефективну енергетику, підтримку соціально вразливих верств населення. Був прийнятий Закон про відновлення економіки й інвестицій (American Recovery and Reinvestment Act, 2009). Головним завданням програм, що фінансуються за цим законом, є стимулювання попиту й створення нових робочих місць. Конгрес виділив на ці цілі 787 млрд дол. [2, с. 66]. Закон передбачає додаткові до бюджету асигнування в 126 млрд дол. на інфраструктуру й науку, 288 млрд – на податкові пільги для фізичних осіб і бізнесу, 142 млрд дол. – на підтримку соціально вразливих верств населення.

В якості короткострокового антикризового заходу передбачається подовження термінів виплати допомоги з безробіття, а також збільшення її розмірів. Створено Екстрений фонд для Програми тимчасової допомоги родинам, які потерпають, до якого на 2009 фінансовий рік внесено 5 млрд дол.

Розроблена програма допомоги в пошуку роботи (зокрема, створення до 1 млн. робочих місць для молоді в літній період, а також для робітників і молоді в нових секторах економіки). Додатково фінансуються різні форми допомоги незабезпеченим і особам похилого віку.

Уряд США чітко усвідомлює роль соціальної складової та вкладень у людський капітал (передусім, в освіту й охорону здоров'я) для ефективності національної економіки. Закон виділив додатково до державного бюджету 43,2 млрд дол. на будівництво, модернізацію, технічне переобладнання початкової й вищої школи, на покращення якості освіти. Ще 15,6 млрд дол. асигновані на стипендії студентам. Охорона здоров'я отримала додаткове фінансування в розмірі 22,4 млрд дол. на наукові дослідження, ремонт і будівництво медичних центрів.

Поставлено на меті знизити вартість медичних послуг. Програма передбачає комп'ютеризацію охорони здоров'я та удосконалення інформаційних технологій. На це додатково виділено 20 млрд дол. державних асигнувань.

Подібно до США, де головним засобом боротьби з безробіттям залишається асигнування великих сум з бюджету держави, на початку 2009 року країни ЄС розробили нові плани порятунку своїх економік: Німеччина прийняла програму на 50 млрд євро, наслідували її приклад Франція і Великобританія.

Європейські країни збільшують витрати на боротьбу з кризою. Першою про це оголосила Німеччина. Німецький уряд затвердив найбільший в Європі план стимулювання економіки. Він оцінюється в 50 млрд євро (або 67,02 млрд дол.) і розрахований на 2 роки. Новий план став доповненням до попереднього, сума якого становить біля 12 млрд євро.

На початок 2009 р. кількість безробітних у Німеччині перевищила позначку в 3 млн., і, за прогнозами експертів, за кілька місяців мала досягти 4 млн. чоловік. Але завдяки антикризовим заходам, які вжив уряд, відбулась певна стабілізація на ринку праці Німеччини, і наприкінці 2009 р. цей показник досяг лише 3,2 млн. чол., зменшившись порівняно зі значенням у липні 2009 р. (3,5 млн. чол.).

Німецький уряд витрачає кошти, головним чином, на інфраструктурні проекти, освіту, а також розвиток новітніх технологій. Ця сума склала в 2009 р. біля 17 млрд євро. В цілому приблизно на 18 млрд євро планувалось знизити податки (зокрема, податок на прибуток і державні збори на медичне страхування для домовласників і бізнесу). Крім того, уряд ініціював створення додаткової фундації держкредитів і гарантування кредитів обсягом 100 млрд євро для підтримки компаній, які не можуть залучити необхідне фінансування через проблеми в банківському секторі.

Інші європейські країни мали намір наслідувати приклад Німеччини і також готували нові антикризові заходи. Так, Франція виділила банкам додатково 10,6 млрд євро.

Головний акцент у французькій антикризовій політиці робиться не на стимулюванні споживання, а на інвестиціях. На думку керівництва країни, якщо підтримувати тільки купівельну спроможність, вона може перетворитись на збереження чи на придбання імпортованих товарів, в той час як інвестиції стимулюють і пропозицію, і попит, і створюють нові робочі місця.

Половина суми антикризової допомоги (26 млрд євро) у березні 2009 р. вже знаходилась у економіці. План передбачає вдосконалення інфраструктури (доріг, портів, мостів, проведення нових ліній швидкісних потягів, будівництво й ремонт шпиталів й інших суспільних будівель, реставрацію об'єктів культурної спадщини (у списку міститься 252 об'єкта)). Значні кошти призначені суспільним службам – електричній компанії й пошті, а також на будівництво житла й модернізацію житлових кварталів.

Вже на початку лютого 2009 р. президент Франції Н. Саркозі оприлюднив додаткові заходи

загальною вартістю 2,6 млрд євро, які стосуються «соціального супроводу кризи». Головним адресатом був обраний низ середнього класу. На 2009 р. були відмінені дві третини прибуткового податку для осіб із річним доходом, який не досягає 11,5 тис. євро. Також збільшені розміри допомоги до початку навчального року, чек на 200 євро отримали інваліди й люди похилого віку на сплату персоналу й засобів для догляду.

Спеціальним законом до кінця 2010 р. обмежена винагорода керівництва компаній, які отримують державну допомогу. Найбільш впливові організації підприємців – Рух підприємців Франції і Французька асоціація приватних підприємців – спільно прийняли «етичний кодекс» оплати керівництва підприємств, до якого не приєдналися тільки 10% компаній.

Притаманною рисою французької антикризової програми є запровадження системи допомоги частково безробітним з метою послаблення фінансового тиску на працівників протягом певного періоду часу. Ці системи забезпечують працівникам, які залишаються без роботи протягом всього або частини тижня, можливість отримувати відсоток своєї заробітної плати від держави до тих пір, доки вони не будуть задіяні протягом повного робочого дня.

Антикризові заходи, що здійснюються урядом Великої Британії, включають в себе зменшення ПДВ, інвестиції 3 млрд фунтів на ремонт і будівництво доріг, шкіл і соціального житла. 535 млн фунтів витрачено на енергозбереження й залізничний транспорт. Для малого й середнього бізнесу був подовжений термін сплати всіх форм податків, також згідно з проектом «Фінансова Схеми Малого Бізнесу» було виділено 1 млрд фунтів.

Уряд Великобританії намагається зупинити зростання безробіття через три головні напрямки допомоги: гарантії кредитів для малого й середнього бізнесу, в яких зосереджена найбільша частка працівників, створення фонду допомоги проблемним компаніям (щоб запобігти скороченням) та розширення списку активів, які приймаються Банком Англії в якості застави по кредитах.

Таким чином, заходи, які запропонували уряди США та країн Євросоюзу, потребують великих бюджетних асигнувань, але спрямовані на інноваційний розвиток суспільства.

Розглянемо антикризові заходи, які застосовують у розвинених країнах (наприклад, США та Європі тощо), з точки зору доцільності їх використання в Україні.

Запропонований Бараком Обамою план щодо стимулювання економіки та, зокрема, зайнятості, в кризових умовах, може зацікавити уряд України декількома аспектами.

По-перше, пропозиція щодо створення переважної кількості нових робочих місць (90%) у приватному секторі економіки є актуальною з тієї точки зору, що його частка в Україні в 2008 р. склала в середньому 60% (від 40% у виробництві електроенергії до 98–99% у хімічній і легкій промисловості). У ситуації «кадрового голоду», коли підприємства потерпають від нестачі кваліфікованих кадрів, вивільнення великої кількості висококваліфікованих спеціалістів внаслідок скорочення штату державних підприємств може сприяти вирішенню проблеми їх працевлаштування.

Перспективним для України є створення робочих місць в сфері енергозбереження і, особливо, «зелених технологій». Це зумовлено як суспільним науково-технічним прогресом і необхідністю наслідувати приклад розвинутих країн Європи та США, які вже досить активно використовують ці технології, так і сучасною ситуацією щодо відносин з найголовнішим енергетичним партнером України – Росією.

В умовах невизначеності щодо майбутніх політично-економічних відносин та цін на паливо, які продовжують зростати, розвиток даного напрямку стає першочерговим завданням для України.

Крім того, екологічна ситуація в багатьох регіонах країни залишається катастрофічною, тому ігнорування так званих «зелених технологій» може призвести до невиправних наслідків і заподіяти шкоди здоров'ю населення.

Необхідними для України є й роботи з модернізації інфраструктури, а саме – реконструкція мостів і доріг, більшість з яких знаходяться у дуже поганому або аварійному стані. Залучення робочої сили до зазначених напрямів діяльності може стати визначальним у контексті проведення Євро-2012.

Головною проблемою при реалізації даного плану може стати нестача бюджетних коштів. Особливо це стосується таких його пунктів, як створення нових робочих місць в державному секторі економіки, скорочення податків і продовження термінів виплати допомоги з безробіття.

За цих умов головною джерелом коштів можуть стати інвестиції, оскільки, за прогнозами експертів, Україна, і особливо її промисловий Схід та аграрний Південь, не дивлячись на кризові явища, залишиться інвестиційно привабливою.

Реалізації в Україні європейських планів з боротьби з кризою та безробіттям (таких, як плани Німеччини, Франції, Великобританії) перешкоджає їх висока вартість. Через дефіцит бюджету Україна поки ще не може собі дозволити повною мірою наслідувати ці плани, але, за наявності інвесторів та при виборі найбільш пріоритетних сфер фінансування, принаймні часткова їх реалізація є можливою.

Висновки. Узагальнюючи вищевикладене, основними напрямками удосконалення політики зайнятості населення в кризових умовах є:

- збереження ефективних і створення нових робочих місць на підприємствах усіх форм власності, передусім, приватної;

- створення робочих місць в перспективних сферах економіки, зокрема, у сфері енергозбереження, а також у сфері соціальної інфраструктури для подолання безробіття і створення передумов подальшого економічного розвитку;

- сприяння самостійній зайнятості населення, розвитку підприємництва;
- фінансова допомога з боку держави підприємствам промисловості, які зазнали найбільших збитків під час кризи, для запобігання масовим звільненням працівників;
- планування й прогнозування кількості робочих місць в економіці, показників зайнятості й безробіття;
- впровадження нестандартних режимів робочого часу як тимчасового заходу призупинення зростання безробіття (як, наприклад, у Німеччині);
- забезпечення допомоги звільненим працівникам, їх психологічна підтримка й стимулювання до пошуку роботи, повернення зареєстрованих безробітних до продуктивної зайнятості;
- забезпечення зайнятості громадян, які потребують соціального захисту і не спроможні на рівних умовах конкурувати на ринку праці;
- детінізація відносин у сфері зайнятості населення і посилення мотивації працівників до легальної продуктивної зайнятості.

Таким чином, для вирішення сучасних проблем українського ринку праці можливе використання досвіду зарубіжних країн з урахуванням доцільності його адаптації до українських умов.

Література

1. Вавришук Н. Г. Імміграція у країни Європи: роль економічних чинників / Н. Г. Вавришук // Наукові записки НаУКМА. Екон. науки. – К. : «КМА», 2005. – Т. 44. – С. 31–35.
2. Кириченко О. А. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності : [навч. посіб.] / О. А. Кириченко. – [3-є вид., перероб. і доп.]. – К. : Знання-Прес, 2002. – 384 с.
3. Макогон Ю. В. Международная экономика : [учеб. пособие] / Макогон Ю. В., Миронов В. С., Бударина Н. А. – Донецк : ДонНУ, 2005. – 328 с.
4. Терещенко О. О. Антикризове фінансове управління на підприємстві : [монографія] / Терещенко О. О. – К. : КНЕУ, 2008. – 272 с.
5. Штуль І. П. Посилення процесів міжнародної міграції в умовах глобалізації / І. П. Штуль ; [відп. ред. В. Є. Новицький]. – К. : ІСЕМВ. – 2003. – Вип. 37. – С. 231–238.
6. Zlotnik Hania. International Migration Trends since 1980 // International: on and the Millennium Development Goals. Selected Papers of the UNFPA – Group Meeting. Marakech, Morocco, 11-12 May 2005. – UNFPA, 2005. – http://www.unfpa.org/upload/lib_pub_file/487_filename_migration_report_2005.pdf.

Надійшла 19.03.2011

УДК 338.48 (4)

М. Д. ОСИПЧУК

Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України

ОЦІНКА ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ КРАЇН

Стаття присвячена розробці та дослідженню системи оцінки туристичного попиту у країнах з ринками, що формуються. Ідентифіковано найважливіші змінні, що генерують динаміку туристичного потенціалу в транзитивних економіках. Побудовані регресійні моделі, що можуть бути використані при прийнятті управлінських рішень у сфері туризму, а також формулюванні стратегії розвитку туристичної галузі.

The article is devoted to development and research of the system for estimating demand for tourism in emerging markets. The most important variables that generate tourist potential in emerging markets are selected. Regression models that can be used for decision making in tourism industry, and tourist industry development strategy forming are built.

Ключові слова: туризм, трансформаційні країни, туристичний потенціал, економетрична модель.

Досвід світових туристичних лідерів свідчить про існування значного потенціалу розвитку цієї галузі, що може виступати потужним генератором економічного зростання та має ряд вигідних ефектів на економіку в цілому, зокрема, диверсифікація галузей, збільшення валютних надходжень й зайнятості, доходів населення та рівня добробуту нації тощо.

Розвиток міжнародного туризму в країнах Центральної й Східної Європи (ЦСЄ) відбувається значно повільніше у порівнянні із Західною Європою. Проте, дана сфера у регіоні являється досить перспективною, підтвердженням чого виступає високий інтерес іноземних туристів, а також стабільно зростаючий рівень туристичних прибуттів на території ЦСЄ протягом 1990–2010 рр. Тому вивчення питань, пов'язаних з оцінкою туристичного потенціалу в країнах з трансформаційною економікою з метою його реалізації та ефективного управління, набуває особливої актуальності. Об'єктом дослідження виступають країни ЦСЄ-11 (Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Польща, Росія, Румунія, Словаччина, Угорщина, Україна,